

- itlichen Europa*, Südosteuropa-Schriften 17, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 11, 81–159.
- TERŽAN, B. 1996, Weben und Zeitmessungen im südostalpinen und westpannonischen Gebiet. – V: E. Jerem, A. Lippert (ur.), *Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron, 10.-14. Mai 1994*. Archaeolingua 7, 507–536.
- TERŽAN, B. 1998, Auswirkungen des skythisch geprägten Kulturkreises auf die hallstattzeitlichen Kulturgruppen Pannoniens und des Ostalpenraumes. – V: B. Hänsel, J. Machnik (ur.), *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metalzeiten (4000–500 v. Chr.)*, Südosteuropa-Schriften 20, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 12, 511–560.
- TERŽAN, B. 2002, Kronološki oris / Chronological Outline. – V: D. Svoljšak, A. Pogačnik, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče II. Razprave / Tolmin, the prehistoric cemetery II. Treatises*. – Katalogi in monografije 35, 85–102.
- TERŽAN, B. 2004, Obolos – mediterrane Vorbilder einer prämonetären “Währung” der Hallstattzeit? – V: B. Hänsel (ur.), *Parerga Praehistorica. Jubiläumsschrift zur Prähistorischen Archäologie. 15 Jahre UPA*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 100, 161–202.
- TERŽAN, B. 2008, Stiške skice / Stična-Skizzen. – V: S. Gabrovec, B. Teržan 2008, *Stična II/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave / Stična II/2. Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien*. – Katalogi in monografije 38, 189–325.
- TERŽAN, B. 2011, Hallstatt Europe: Some aspects of religion and social structure. – V: G.R. Tsetschladze (ur.), *The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in the First Millennium BC*. Colloquia Antiqua 1, 233–264.
- TERŽAN, B. 2015, 2.4.2. Westlicher Teil: Illyrien. – V: A.-M. Wittke (ur.), *Frühgeschichte der Mittelmeerkulturen. Historisch-archäologisches Handbuch. Der Neue Pauly Suppl. Bd. 10*, 416–427.
- TERŽAN, B. 2016, Obročast nakit / Oggetti di ornamento ad anello. – V: B. Teržan, E. Borgna, P. Turk, *Depo iz Mušje jame pri Škocjanu na Krasu / Il ripostiglio della Grotta delle Mosche presso San Canziano del Carso*. – Katalogi in monografije 42, 269–284.
- TERŽAN, B. 2020, Dolenjska halštatska skupina. Uvodnik in kratak oris / The Dolenjska Hallstatt Group. An introduction and brief outline. – *Arheološki vestnik* 71, 361–394.
- TERŽAN, B. 2021, Bronaste vedrice – odraz družbenega prestiža v starejši železni dobi na Mostu na Soči. – *Goriški letnik* 45, 53–81.
- TERŽAN, B. 2022, Svetolucijska halštatska kulturna skupina. Uvodnik in kratak oris / The Sveta Lucija Hallstatt cultural group. An introduction and brief outline. – *Arheološki vestnik* 73, 347–396.
- TERŽAN, B. 2023a, Desiree Ebner-Baur, Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög-Rosegg. – *Arheološki vestnik* 74, 660–664.
- TERŽAN, B. 2023b, Gorenjska v halštatskem obdobju. Uvodnik in kratak oris / The Gorenjska region in the Hallstattperiod. An introduction and brief outline. – *Arheološki vestnik* 74, 333–352.
- TERŽAN, B. 2025, *Vače II. Halštatske najdbe v Naravoslovnem muzeju na Dunaju / Hallstattzeitliche Funde im Naturhistorischen Museum Wien / Hallstatt Finds in Natural-History Museum at Vienna*. – Katalogi in monografije 47.
- TERŽAN, B., N. TRAMPUŽ 1975, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine / Contributto alla cronologia del gruppo preistorico di Santa Lucia. – *Arheološki vestnik* 24, 416–460.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ-OREL 1984, *Most na Soči (S. Lucia) II. Szombathyjeva izkopavanja. Table / Most na Soči (S. Lucia) II. Die Ausgrabungen von J. Szombathy. Tafelband*. – Katalogi in monografije 23/2.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ-OREL 1985, *Most na Soči (S. Lucia) II. Szombathyjeva izkopavanja. Tekst / Most na Soči (S. Lucia) II. Die Ausgrabungen von J. Szombathy. Text*. – Katalogi in monografije 23/1.
- TOMEDI, G. 2002, *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög. Die Altgrabungen von 1883 bis 1892*. – Archaeolingua 14.
- TORNQUIST, A. 1929, Die perimagnetische Blei-Kupfer-Silber-Zinkerzlagerstätte von Offberg im Remschnigg. – *Sitzungsberichte Akademie d. Wissenschaften, Mathem.-Naturw. Kl., Abt. I*, 138/1–2, 47–68.
- VITRI, S., S. CORAZZA 2022, Pozzuolo e il Friuli centrale nella fase evoluta dell’età del ferro (ca. 700–480 a. C.) / Pozzuolo del Friuli in osrednja Furlanija v razviti fazi železne dobe (700–480 pr. n. št.). – *Arheološki vestnik* 73, 617–651.
- WEDENIG, R. 2005, Zehn Jahre Gräberarchäologie in Führholz – eine Zwischenbilanz. – V: R. Wedenig (ur.), *Hallstattkultur im Trixnerthal*. Begleitheft zur Ausstellung in Völkermarkt und Klagenfurt 2005 (katalog razstave), 19–33. – Völkermarkt.
- WROBEL, H. 2009, Die Halskragen der Nordischen Bronzezeit. – *Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 30, 2009, 1–20.
- ZAGHETTO, L. 2024, Il vino. – V: E. Gilli, G. Gambacurta, L. Zaghetto (ur.), *Fabulae. Le situle raccontano i Veneti antichi*, 44–48. – Montebelluna.

Biba TERŽAN

Bruno Chaume, dir., *La principauté celtique du mont Lassois à Vix. Fouilles 2011–2017*. Memoires 64. Ausonius Éditions. Bordeaux 2024. ISSN 1283-2995. 666 strani.

Med najbolj slavna arheološka najdišča halštatske kulture brez dvoma sodi Vix, kraj nedaleč od mesta Châtillon sur Seine, dep. Côte-d’Or, v Burgundiji. Leta 1953 je bil tam, ob vznožju hriba Mont Lassois, v okljuku reke Seine, odkrit nenavadno bogat grob.¹ Poleg štirikolesnega voza, a z demontiranimi in ob rob grobne kamre postavljenimi kolesi, so bili med grobnimi pridatki bogat nakit in

¹ O grobu obstaja obsežna literatura, zato naj tu omenimo le izbor: Joffroy 1979; Rolley (ur.) 2003; Fougère 2016; Chaume 2020a.

simpozialno posodje.² Med nakitom vzbuja posebno pozornost umetelno oblikovana zlata ovratnica, na koncih okrašena z levjima šapama – simbolom vladarske oblasti in moči, kroglastima zaključkoma z umetelnim okrasom koncentričnih krogov – sončnima simboloma in krilatima konjičkoma – Pegazoma, nebesno-kozmičnima simboloma.³ Med pivskim in jedilnim servisom pa ob uvoženih grških in etruščanskih posodah, kot so atiška kyliksa, srebrna phiale, bronasti kotli in bronast vrč/oinochoe, izstopa doslej še vedno največji znan bronast volutni krater. Ta krater za pripravljanje opojne pijače, h kateremu je sodil tudi bronast pokrov v obliki cedila, okrašen z žensko figurino, meri v višino 164 cm, njegov volumen pa znaša okrog 1100 litrov. Je izdelek grške arhaične torevitke iz časa okoli 530 pr. n. št.⁴ Gre za nadvse dragoceno in prestižno posodo, ki jo zaradi velikosti pogosto primerjajo s pri Herodotu omenjenem ogromnem kraterju (z vsebino tri sto amfor), ki so ga Špartanci izdelali kot posebno darilo za Kroisosa, kralja Lidije, ki pa ni nikoli došel v lidijske Sarde in je njegova usoda ostala nerazjasnjena.⁵ Je bil krater plen gusarjev? Kakorkoli že, ne zdi se sporno, da predstavljajo tako krater kot tudi ostale importirane posode iz groba z Vixa posebne darove “političnega” značaja⁶ z namenom, da bi vladarji na Mont Lassoisu, kjer je bilo pomembno trgovsko in kulturno središče zahodnohalštatskega kroga,⁷ zagotovili varno pot verjetno grškim trgovcem. Mont Lassois leži namreč skorajda na sredini kopenske poti med Sredozemskim morjem in Atlantikom, potekajoče vzdolž rek Rodana/Rhône, Saone, Tille in Seine, in sicer med grško kolonijo Massalio/ današnji Marseille in Kassiteridi/ Kositrnimi otoki oz. današnjimi Britanskimi otoki, slavnimi po bogatih rudiščih kositra.⁸ V vikškem grobu, v sredini velike gomile, je bila – kar je še posebej zanimivo – pokopana ženska oseba, znana v literaturi kot princesa oz. *Dame de Vix*.⁹

Odkritju tega groba je v zgodnjih 90-tih letih preteklega stoletja sledilo v njegovi bližini, na lokaciji “les Herbues”, še eno epohalno odkritje, in sicer kultno mesto oz. svetišče, *heroon*, pravokotne oblike, kjer sta bili najdeni dve, žal razbiti kamniti skulpturi. Čeprav njuni glavi nista bili ohranjeni, ni dvoma, da prva upodablja sedečo ženo v tuniki, njen vrat pa krasi masivna ovratnica, tako rekoč posnetek zlate ovratnice iz princesinega groba, druga pa sedečega bojevnika z ovalnim ščitom. Teza je, da kipa predstavljata vladarski par, in sicer princeso *Dame de Vix*

in njenega sopotnika, ki sta v poznem halštatskem obdobju prestolovala na Mont Lassoisu.¹⁰

Ta odkritja so bila ključna za začetek velikopoteznega mednarodnega projekta raziskovanja naselbine na Mont Lassoisu in njene širše okolice, ki je potekal v dveh etapah. Z njim so začeli leta 2001 pod geslom “Vix et son environnement” in so ga izvajali do 2008, vodila pa sta ga profesor Claude Mordant in Bruno Chaume. Druga etapa projekta pod vodstvom Bruna Chaumea je bila izvedena med leti 2011 do 2017. Pri izvajanju obeh etap projekta pa niso sodelovali le raziskovalci iz različnih francoskih ustanov, npr. z univerz v Dijonu in Besançonu, temveč tudi iz drugih evropskih držav, in sicer nemških, npr. z univerze v Kielu, tehnične univerze in arheoloških spomeniško varstvenih služb v Stuttgartu in Saarbrückenu, pa z univerz na Dunaju in Zürichu, če naštejemo le nekatere. Rezultati raziskav, izvedenih med leti 2001 in 2008, so bili objavljeni leta 2011 v impozantni publikaciji v dveh zvezkih (v nadaljevanju citirani kot ML 1),¹¹ izsledki, pridobljeni med 2011 in 2017, in zaključne teze pa so bili obelodanjeni pred nedavnim, v obsežni monografiji z letnico izida 2024 (v nadaljevanju citirani kot ML 2).¹²

Projekt je bil skrbno načrtovan in sistematično izpeljan, kar se jasno odraža v vsebini in strukturi obeh monografij – ML 1 in ML 2. V uvodnih poglavjih je predstavljen koncept, nato sledijo predstavitve posameznih raziskav in njihovi izsledki. V prvem zvezku so najprej opisane prostorske raziskave tako širše kot bližnje okolice Mont Lassoisa, ki so jih izvedli z različnimi modernimi metodološkimi pristopi in orodji. Najprej so na regionalni in lokalni ravni popisali in proučili razno razne kamnite strukture, zidove, stavbe, tako imenovane enigmatične objekte ipd. zgrajene na suhozidni način ter s pomočjo geografskih informacijskih sistemov izvedli prostorske analize (ML 1, 19–112). Nadvse pomembne rezultate so dale geofizikalne prospekcije (magnetometrične, elektrometrične, radarske) celotnega arheološkega kompleksa Mont Lassoisa, ki so zaobjele tako ožje območje samega hriba kot tudi pobočja do njegovega vznožja in nižave ob reki Seini vključno s pripadajočimi nekropolami in gomilami (ML 1, 113–139). Na samem vrhu hriba Mont Lassois, kjer se razprostira širši plato poimenovan Saint Marcel, je bila odkrita z geofizikalno metodo kontura velike apsidalne stavbe in poleg nje še ene manjše (ML 1, 129–132). Nadvse sistematično je bila izvedena tudi celotna topografija samega hriba in izdelava generalnega načrta (fotogrametrija, ortofotografija, lasersko skeniranje), pri čemer je bil odkrit kompleksen fortifikacijski sistem z obrambnimi zidovi, nasipi in jarki (ML 1, 151–187, sl. 3, 5, 13). Arheološka izkopavanja pa so nato pokazala, da je verjetno prva faza fortifikacije že iz časa pozne bronaste dobe – *Bronze final* IIIB, da drugo

² V monografiji so študije o posameznih predmetih oz. sklopih pridelkov prispevali različni avtorji, ki jih tu ne navajamo poimensko, temveč le v skrajšani obliki, npr: glej Rolley (ur.) 2003, 57–76.

³ Glej Rolley (ur.) 2003, 170–216.

⁴ Rolley (ur.) 2003, 77–143.

⁵ Glej Herodot, I 70 (prevod A. Sovre); Fischer 1973, 445–447; Ellmers 2010, 546; Guštin 2026 (v tisku).

⁶ Fischer 1973.

⁷ Chaume, Nieszery, Reinhard 2012; Chaume 2024.

⁸ Fischer 1972, 113–114; Elmers 2010, 364–367, sl. 3; Wittke, Olshausen, Szydlak 2012, 6–9, 82–83.

⁹ Glej opombo 1, predvsem antropološke analize v Rolley (ur.) 2003, 29–56; Langlois 1987, 212–217; Chaume 2020a, 11.

¹⁰ Chaume, Reinhard 2003; Chaume, Reinhard, Wustrow 2007; Chaume, Reinhard 2011; Chaume, Nieszery, Reinhard 2012; Fougère 2016, 52–53.

¹¹ Chaume, Mordant (ur.) 2011 (z 863 stranmi). Ker so avtorji prispevkov različni in številni, ne bodo pri vsakem poglavju oz. študiji citirani poimensko vsak posebej, temveč bo citirana monografija ML 1 in ustrezne strani.

¹² Chaume (ur.) 2024. Za način citiranja prispevkov v monografiji velja enako kot pod opombo 11.

fazo predstavlja terasiranje terena in kamnite konstrukcije, ter da je bilo v času tretje faze, v stopnji Ha D2/ D3, zgrajeno kamnito obzidje z vgrajenim lesenim skeletom, tako imenovan tip *Pfostenschlitzmauer* oz. tip Altkönig-Preist (ML 1, 189–233). Tak način gradnje obzidja je znan tudi z drugih utrjenih gradišč v zahodnohalštatskem krogu in ne nazadnje je bilo tako zgrajeno tudi obzidje (2. faza) na Cvingerju pri Stični.¹³ Kaj se je zgodilo z obzidjem po opustitvi halštatske naselbine na Mont Lassoisu v latenskem, poznoantičnem in merovinškem obdobju ni bilo povsem razjasnjeno, ker so bili arheološki sledovi preskromni. Ena izmed vhodnih vrat pa naj bi bila locirana na zahodni strani naselbine, poimenovani "Champ de Fosse". Analiza keramičnih najdb s teh območij je pokazala, da je bil kraj obljuden že v srednjeneolitskem obdobju, da je prišlo nato do intenzivne poselitve in obrambe v pozni bronasti dobi, *Bronze final* III, in da je kompleksen obrambni sistem nastal v času viška razcveta naselbine v halštatskem obdobju Ha D2/ D3. Takšno datacijo v čas stopnje Ha D2/ D3 podpirajo tudi druge najdbe, npr. sicer maloštevilne kovinske najdbe kot so fibule, a tudi keramične najdbe, ki pa poleg halštatskih pričajo o njegovi morebitni rabi tudi latenskem, poznoantičnem in merovinškem obdobju (ML 1, 235–288, 295–293, 347–355, sl. 1).

Kot že omenjeno, je bila okviru prve etape projekta na vrhu platoja z geofizikalnimi raziskavami odkrita velika apsidalna stavba, obdana z močno ograjo/palisado. Nato je bila raziskana z natančnimi izkopavanji in dokumentiranjem, ki so bila obdelana s pomočjo kompleksnih analiz, vključno z variantnimi risarskimi rekonstrukcijami njene gradnje in zunanje podobe (ML 1, 365–838; 739–771). Situacija je bila namreč naslednja: zahodno od stavbe je potekal globoko v kamnito osnovo vklesan jarek, v katerem so bile ohranjene še stojke s kamnitimi zagozdami za masivne lesene stebre. Podobno so bile v skalno osnovo v treh vzporednih vrstah vklesane jame za stojke mogočnih stebrov lesene stavbne konstrukcije z apsido, ki so tvorile zunanje stene stavbe in kolonado/balustrado, vendar bi naj pripadali posamezni gradbeni fazi le dve vrsti stebrov, zato bi naj domnevno šlo dve fazi pri izgradnji te velike stavbe. V njeni notranjosti so bili odkriti trije prečni podporni zidovi oz. kolonade, ki so jo razdelili v tri prostore (ML 1, 385–478). Kot pravkar omenjeno, se tudi za to stavbo domnevata dve ali celo tri faze gradbenih posegov, prva faza bi naj sodila v čas stopnje *Bronze final* IIIb (keramični depo, datiran 905 cal BC; glej ML 1, 487–502), druga je morda iz Ha C/D1, tretja pa iz časa razcveta naselbine v stopnji Ha D2/D3.¹⁴ Njena velikost znaša okrog 35 m v dolžino in 21 m v širino, kar je doslej glede na dimenzije edinstven primer iz halštatskega obdobja. Teza je, da gre za rezidenčno palačo, kjer bi naj stolovala *Dame de Vix* in njen sovladar, osebi, ki sta bili posebej čaščeni tudi v svetišču "les Herbues" ob vznožju Mont Lassoisa (ML 1, 773–838).

To tezo, da gre za stavbo izjemnega pomena, morebiti za palačo, podpirajo deloma tudi drobne najdbe, kot

npr. uvožena atiška keramika (ML 1, 503–506) in nakični predmeti, npr. bronaste fibule tipa Mesocco-Coop s paralelami npr. vse do Mosta na Soči¹⁵ in Brezja pri Trebelnem¹⁶ (ML 1, 510–512, sl. 3). V tej zvezi je morda kot zanimivost omeniti, da sta nanožnici iz princesinega groba tako po načinu izdelave in okrasu zelo podobni votlim zapestnicam in nanožnicam v dolenski halštatski kulturni skupini, prav tako iz istega časovnega obdobja, tj. stopenj certoških fibul in negovskih čelad.¹⁷ Podobno velja tudi za zapestnici z jantarnimi jagodami,¹⁸ ki jima je najti primerjave med obročastim nakitom, zlasti med uhani v bogatih ženskih grobovih dolenske halštatske skupine.¹⁹ Med naselbinskimi najdbami pa niso bile le halštatske, temveč tudi takšne, ki kažejo na poselitev tega območja še v latenskem, galo-rimskem in merovinškem obdobju (ML 1, 733–737). Posebej omembe je vredna obsesna študija o keramičnih najdbah iz apsidalne stavbe, ki daje odličen vpogled v repertoar posodja tako iz pozne bronaste dobe kot halštatskega obdobja. Keramika je seveda po večini lokalne izdelave, pozornost pa vzbujajo tipi posod, npr. črna kanelirana keramika, pri kateri gre verjetno za posnetke po etruščanskih vzorih (ML 1, 547–635). Posebne obravnave so bile deležne tudi druge kategorije najdb, kot ostanki človeških (ML 1, 725–731) in živalskih kosti (ML 1, 637–649) ter rastlinski (ML 1, 699–723), pa kosi žrnelj (ML 1, 673–697) in hišnega ometa; odtisi na ometu nudijo namreč zanimiv uvid v obdelavo in rabo obdelanega gradbenega lesa na eni strani in na drugi v bivalno kulturo, saj so bili na nekaterih kosih ometa ohranjeni še sledovi večbarvne stenske poslikave (ML 1, 651–671). V zaključnih poglavjih ML 1 poskušajo avtorji s primerjalnimi analizami, predvsem stavbne arhitekture od antične Grčije preko južne Italije vse do Francije, podpreti tezo o veliki apsidalni stavbi kot stavbi, ki izkazuje nepričakovane izvrstne veščine v graditeljstvu in hkrati predstavlja poseben tip stavbe družbeno-religioznega pomena, verjetno rezidenčno palačo halštatskih knezov (ML 1, 739–838).

V okviru druge etape raziskovalnega projekta so nadaljevali z arheološkimi izkopavanji naselbine na platoju Saint Marcel, a tudi na pobočju in ob vznožju hriba Mont Lassoisa, kjer so odkrili neke vrste suburbium in verjetno del območja pristanišča ob reki Seini (ML 2).²⁰

Na samem platoju so v neposredni bližini velike apsidalne stavbe odkrili še štiri ali celo pet enako arhitekturno zasnovanih stavb, tj. z apsidami, le da so bile le-te nekoliko manjše. Glede na njihovo velikost (npr. stavba 2 je merila 21 × 13 m) so se razlikovale od velike stavbe s tremi vrstami

¹⁵ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984, t. 230: B 1.

¹⁶ Kromer 1959, t. 1: 3.

¹⁷ Primerjaj npr. Rolley (ur.) 2003, 232–236, t. 121; Fougère 2016, 88; in Kromer 1959, t. 3: 2; 5: 2; Cestnik 2011, 72–95, t. 11: 194–195 itd.; Tecco Hvala 2012, 313–321, sl. 116: 3,5.

¹⁸ Rolley (ur.) 2003, 135–136, t. 123; Fougère 2016, 86–87.

¹⁹ Gabrovec et al. 2006, 133–135, t. 111: 45–46; Teržan 2025, 194–195, t. 48: 1–2; Teržan 1995, 98–99, sl. 33: 10–11; 36: 2–3.

²⁰ Za poznejše raziskave, v letih 2016–2018, ki so potrdile obstoj pristanišča ob Seini, glej npr. Chaume 2020b, 354–356, sl. 2.1.

¹³ Gabrovec 1994, 112–119, 144–146, 158–165, sl. 105, 107–110, 135a; Pingel, Pingel 1994; Pingel 1994, 62–68, 72, sl. 38–42, 46.

¹⁴ Glej npr. tudi Mötsch, Haffner, Müller 2008, 21–25.

stojk po tem, da so zunanje stene tvorile le po dve vrsti stojk za lesene stebre, notranji prostor pa je bil razdeljen z dvema prečnima stenama oz. vrstama (ML 2, 19–114, sl 1–2). Čeprav ni povsem dorečeno, ali so bile vse te stavbe istočasno zgrajene ali pa so morda nekatere izmed njih nekoliko starejše od stopnje Ha D2/D3, je očitno, da je bil osrednji predel naselbine na platoju Saint Marcel koncipiran enotno, in sicer s stavbami, grajenimi po enakem principu kot tako imenovana rezidenčna palača. Njihova razlaga pa je vse prej kot enostavna. Drobne najdbe kot so kalupi, brusni kamni, orodja kot šila in spatule, pa uteži, vijčki ter fibule itd. nakazujejo, da so bile te stavbe morda bivalno-obrtniške enote, za nekatere se domneva, da bi lahko služile kot shrambe, podobno kot nekatere druge stavbe podolgovato pravokotnega tlorisa na južnem delu platoja, in sicer v smislu rimskega tipa žitnic, *horrea*. Morda pa bi lahko postulirali, da so te manjše apsidalne stavbe, zgrajene po zgledu velike, pripadale aristokratski eliti, "vitezom", tj. ožjemu spremstvu vladajočih knezov. Vsekakor predstavlja celoten stavbni kompleks na platoju Saint Marcel edinstveni primer arhitekturne in urbane zasnove med doslej znanimi naselbinami halštatskega obdobja ter s tem odpira vrsto novih vprašanj o takratni družbi, njeni hierarhični strukturi in organiziranosti.

Poleg arhitekturnih ostalin so v naslednjih poglavjih predstavljene drobne najdbe, ki glede na obdelavo sledijo zgledu analiz v prvi monografiji ML 1. Najprej je predstavljena uvožena grška oz. atiška keramika, črno figuralna in črno premazana (ML 2, 115–130, t. 1–7), nato sledi prazgodovinska bolj ali manj lokalne izdelave. (ML 2, 131–213). Tudi v tem sklopu je nekaj črepinj neolitske starosti, lep spekter posodja sestavlja keramika pozne bronaste dobe, stopnje *Bronze final* IIIb, prevladuje pa halštatska keramika stopnje Ha D2/D3, med katero je poleg modelirane že vrtena. Zastopana pa je tudi poznolatenska, med importi katere se najdejo npr. italske amfore. Poleg keramičnih najdb so z območja raziskanih stavb posebej obdelane tudi živalske kosti, pri čemer je zlasti zanimivo razmerje med zastopanostjo svinjskih v primerjavi z govejimi (ML 2, 215–232), kar daje zanimiv uvid v prehranjevalne navade prebivalcev.

Na koncu tega sklopa raziskav se zdi omembe vreden tudi podatek, da je bil na tem območju naselbine odkrit poznoantični ali merovinški skeletni grob (ML 2, 92–95).

Kot omenjeno so bila arheološka izkopavanja izvedena tudi ob vznožju hriba Mont Lassoisa, na lokaciji "Le Breuil", ki leži razmeroma blizu reke Seine. Odkriti so bili sledovi poselitve iz različnih arheoloških obdobij (ML 2, 233–362). Pozornost zbuja jarek, verjetno obrambni za palisado, ki izkazuje rahlo polkrožno konturo, zato domneva, da je morda celo del neolitskega rondela, tj. s krožnim jarkom obdanim prostorom, namenjenim verjetno kulturno-religioznim obredom²¹ (ML 2, 234–241, 341–347). Kot halštatskodobne – Ha D2/D3 – so opredeljene jame, pripisane stavbi/stavbam pravokotne oblike (ML 2, 348–351), medtem ko so ostale jame po večini latenskodobne. Drobne najdbe kot npr. fibule in zapestnice dokazujejo tako srednjelatensko (Lt B2/C1) kot tudi poznolatensko poselitev, npr. fibule tipa Nauheim in keltski novci (Lt D1/D2). Domneva se, da

se je tu verjetno nahajala naselbina tipa *Viereckschanze*, h kateri bi naj pripadala srednje- do poznolatenska nekropola na bližnji lokaciji "Les Tillies" (ML 2, 262–277, 351–362). Posebni poglavji sta posvečeni keramičnim najdbam iz tega najdišča, tako halštatskim kot latenskimi (ML 2, 285–318), in analizi živalskih kosti (ML 2, 319–340).

Druga lokacija ob vznožju hriba Mont Lassois, ki je bila raziskana z arheološkimi izkopavanji in se je nahajala tako rekoč na obrežju reke Seine, je poimenovana "Les Renards" (ML 2, 363–488). Za razliko od lokacije Le Breuil je bil ta predel vključen v obrambni sistem naselbine, torej se je nahajal *intra murus*. Čeprav je bila ohranjenost arheoloških ostalin slaba in stratigrafska situacija komplicirana, odkriti sledovi različnih dejavnosti nakazujejo, da je bila tu obrtniška četrt. To tezo podpirajo raznovrstna odkrita orodja iz železa, kamna, gline (npr. sekira, cepin/krap, dleta, spatule, rezila, uteži, vijčki itd.; glej ML 2, 396–412), in tudi keramične najdbe kot npr. takšne, ki izvirajo iz Golasecca kulture in pa masaliotske amfore (ML 2, 417–461). Zato se ne zdi vprašljivo, da gre za neke vrste *suburbium*, kjer so se poleg obrtniške odvijale tudi trgovske in pristaniške dejavnosti.²²

V zaključnem delu monografije ML 2 so predstavljene specialne študije o nekaterih zvrsteh najdb. Obširni študiji sta posvečeni halštatski keramiki, prva vrteni keramiki na lončarskem kolesu, in sicer njenemu pojavu v času Ha D2/D 3 (ML 2, 491–541), druga analizira repertoar halštatskega posodja glede na najdiščne komplekse in stavbe, in sicer tako glede tipov kot okrasa, kar je podprto s številnimi diagrami in tipološkimi preglednicami (ML 2, 543–593). Ta dva prispevka o keramiki dopolnjujejo analize rastlinskih in živalskih ostankov, ki posredujejo zanimiv uvid v prehranske navade, hkrati pa tudi osvetljujejo gospodarski potencial naselbine in njene okolice oz. teritorija (ML 2, 605–644; 645–659). Nadvse ilustrativna in zanimiva je arhitekturna študija o apsidalnih stavbah z njihovimi risarskimi rekonstrukcijami ter z risarskim prikazom izgradnje in organiziranosti celotne naselbine na platoju Mont Lassoisa (ML 2, 595–604).

V zadnjem poglavju monografije ML 2 je podan povzetek vseh poglavitnih spoznanj obsežnega dvoetapnega raziskovalnega projekta, ki pa je dopolnjen s kratkimi omembami rezultatov nadaljnjih terenskih del, ki so sledila v letih 2018 in 2019 (ML 2, 661–666).²³ Poudarek je seveda na odkritjih halštatskodobne, dobro utrjene naselbine na Mont Lassoisu, nedvomno centralnega tipa, ki izstopa po svoji doslej edinstveni arhitekturi in po svoji proto-urbani oz. atelo-urbani²⁴ zasnovi. Pristanišče, odkrito ob vznožju Mont Lassoisa ob reki Seini, pa podpira tezo, da je ta kraj prestavljaj pomembno trgovsko postojanko in vozlišče na komunikaciji med Sredozemljem in Atlantikom, pat tudi med celinskim vzhodom in zahodom halštatske kulturne

²² Glej tudi Chaume et al. 2020; Chaume 2020b, 354–356.

²³ Glej npr. Chaume et al. 2020; Chaume 2020b.

²⁴ Termin "atelo-urbano naselbina" sta uvedla B. Chaume in P. Brun, glej npr. Chaume 2020b, 356–359. Za diskusijo o terminološki problematiki glede uporabe termina "urbano, protourbano" ipd. glej npr. novejšo razpravo Pearce 2020; Fernandez-Götz 2020.

²¹ Primerjaj npr. Trnka 1991; Bertemes, Meller (ur.) 2012.

sfere.²⁵ Zato se ne zdi se sporno, da je bilo na Mont Lassoisu središče pomembne kneževine²⁶ na območju Burgundije, ki se je po bogastvu in slovesu zagotovo lahko merilo z marsikaterim drugim knežjim sedežem v zahodnohalštatskem kulturnem krogu.²⁷ Hkrati pa je za poudariti, da sodi arheološki kompleks Vix-Mont Lassois sedaj med najboljše raziskane halštatskodobne naselbine v Evropi in se ga lahko po raziskanosti postavi ob bok slavnemu Heuneburgu ob zgornjem toku Donave.

²⁵ Chaume 2024.

²⁶ Za diskusijo o tej tematiki glej npr. tudi Gleirscher 2001; Gleirscher 2025, 123–146.

²⁷ Chaume 2024.

- BERTEMES, F., H. MELLER (ur.) 2012, *Neolitische Kreisgrabenanlagen in Europa. Neolithic circular enclosures in Europe. Internationale Arbeitstagung vom 7. bis 9. Mai 2004 in Goseck* – Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 8.
- CESTNIK, V. 2011, *Obročast nakit starejše železne dobe na Dolenjskem*. – Doktorska disertacija, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2011.
- CHAUME, B. 2020a, Vix et son territoire. – *L'archéologue* 156, 8–11.
- CHAUME, B. 2020b, Vix: The Temptation of the City. – V: L. Zamboni, M. Fernández-Götz, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Crossing the Alps. Early Urbanism between northern Italy nad Central Europe (900–400 BC)*, 349–360. Leiden.
- CHAUME, B. 2024, The social structure of the Hallstatt culture in eastern and central France. – V: A.G. Posluschny, F. Verse, W. David (ur.), “Keltische Räume” – Kern- und Kontaktzonen in Europa. *Internationale Tagung im Rahmen des Keltenjahres “Kelten Land Hessen”, im Archäologischen Museum Frankfurt*, 29.06.2022–01.07.2022. Fundberichte aus Hessen, Beiheft 14, 221–238.
- CHAUME, B. (ur.) 2024, *La principauté celtique du mont Lassois à Vix. Fouilles 2011–2017*, *Memoires* 64.
- CHAUME, B., W. REINHARD 2003, Les statues de Vix: images héroïsées de l'aristocratie hallstattienne. – *Madrider Mitteilungen* 44, 249–269.
- CHAUME, B., W. REINHARD, G. WUSTROW 2007, Les dépôts de l'enclos culturel hallstattien de Vix “les Herbues” et la question des enceintes quadrangulaires. – *Bulletin de Societé préhistorique française* 104/2, 343–367.
- CHAUME, B., C. MORDANT (ur.) 2011, *Le complexe aristocratique de Vix. Nouvelles recherches sur l'habitat, le système de fortification et environnement du mont Lassois 1–2*. – Dijon.
- CHAUME, B., W. REINHARD 2011, Les statues du sanctuaire de Vix-les Herbues dans le contexte de la statuaire anthropomorphe hallstattienne. – *Documents d'archéologie méridionale. Protohistoire du Sud de la France* 34, 293–310.
- CHAUME, B., N. NIESZERY, W. REINHARD 2012, Ein frühkeltischer Fürstensitz im Burgund. Der Mont Lassois. – V: *Die Welt der Kelten. Zentren der Macht – Kostbarkeiten der Kunst. Grosse Landesausstellung Baden-Württemberg*, 132–138, Stuttgart.
- CHAUME, B. et al. 2020 = B. Chaume, P. Cheetham, R. Komp, F. Lüth, Th. Pertlwieser, W. Reinhard, O. Urban, M. Weissl 2020, Vix (Côte-d'Or) et l'émergence des principautés celtiques: l'hypothèse portuaire et le concept de port of trade. – V: J. Mouchand, D. Guittou (ur.), *Les ports romains dans les Trois Gaules. Entre Atlantique et eaux intérieures*, *Gallia* 77/1, 435–452.
- ELLMERS, D. 2010, Der Krater von Vix und der Reisebericht des Pytheas von Massalia. Reisen griechischer Kaufleute über die Rhône nach Britannien im 6.–4. Jahrhundert v. Chr. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 40/3, 363–381.
- FERNÁNDEZ-GÖTZ, M. 2020, Urbanisation and Deurbanisation in the European Iron Age: Definitions, Debates, and Cycles. – V: L. Zamboni, M. Fernández-Götz, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Crossing the Alps. Early Urbanism between northern Italy nad Central Europe (900–400 BC)*, 27–42, Leiden.
- FISCHER, F. 1972, Die Kelten bei Herodot. Bemerkungen zu einigen geographischen und ethnographischen Problemen. – *Madrider Mitteilungen* 13, 109–124.
- FISCHER, F. 1973, KEIMHAIA. Bemerkungen zur kulturgeschichtlichen Interpretation des sogenannten Südimports in der späten Hallstatt- und frühen Latène-Kultur des westlichen Mitteleuropa. – *Germania* 51/2, 436–459.
- FOUGÈRE, F. 2016, *La tombe de Vix. Un trésor celte entre histoire et légende*. – Lyon.
- GABROVEC, S. 1994, *Stična I. Naselbinska izkopavanja / Siedlungsausgrabungen*. – Katalogi in monografije 28.
- GABROVEC, S. et al. 2006 = S. Gabrovec, A. Kruh, I. Murgelj, B. Teržan 2006, *Stična II/1. Gomile starejše železne dobe / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit*. Katalogi in monografije 37.
- GLEIRSCHER, P. 2001, Norische Könige. Historische Quellen und archäologischer Befund. – *Prähistorische Zeitschrift* 76/1, 67–104.
- GLEIRSCHER, P. 2025, *Neues zur Hallstattkultur in Kärnten. Ausgrabungen in Frög/Breg, Waisenberg und Tschemberg/Črgoviče*. – Aus Forschung und Kunst 51.
- GUŠTIN, M. 2026, All'ombra della Gorgone. Il fenomeno della comunità arcaica di Trebeništa sul lago di Ocrida. – V: *Atti in onore di Marina Castaldi. Materia e Arte* 2026, (v tisku), Firenze.
- HERODOT 2006², *Zgodbe*. – Ljubljana.
- JOFFROY, R. 1979, *Vix et ses Trésors*. – Paris.
- KROMER, K. 1959, *Brezje. Halštatske gomile z Brezje pri Trebelnem / Hallstattzeitliche Hügelgräber aus Brezje bei Trebelno*. – Arheološki katalogi Slovenije 2.
- LANGLOIS, R. 1987, Le visage de la Dame de Vix. – V: J.-P. Mohen, A. Duval, Ch. Eluère (ur.), *Trésors des princes celtes. Galeries nationales du Grand Palais, 20 octobre 1987–15 février 1988*, 212–217, Paris.
- MÖTSCH, A., A. HAFFNER, U. MÜLLER 2008, Zu den Ausgrabungen des Kieler Instituts für Ur- und Frühgeschichte am Mont Lassois 2004–2006. – V: D. Krause, Ch. Steffen (ur.), *Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstensitze und ihres territorialen Umlandes. Kolloquium des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Blaubeuren, 9.–11. Oktober 2006*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 101, 9–26.

- PEARCE, M. 2020, Aspects of Urbanism in Later Bronze Age in Northern Italy. – V: L. Zamboni, M. Fernández-Götz, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Crossing the Alps. Early Urbanism between northern Italy and Central Europe (900–400 BC)*, 19–25. Leiden.
- PINGEL, V. 1994, Sonde 15, 20, 21 in 22 / Schnitte 15, 20, 21 und 22. – V: S. Gabrovec 1994, 54–73.
- PINGEL, V., R. PINGEL 1994, Untersuchungen am Nordwall der hallstattzeitlichen Befestigung von Stična (Slowenien) in den Jahren 1969–1974. – V: C. Dobiat (ur.), *Festschrift für Otto-Herman Frey zum 65. Geburtstag*, Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 16, 445–456.
- ROLLEY, C. (ur.) 2003, *La tombe princière de Vix 1–2*. – Paris.
- TECCO HVALA, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26. <https://doi.org/10.3986/9789612546007>
- TERŽAN, B. 1995, Handel und soziale Oberschichten im früheisenzeitlichen Südosteuropa. – V: B. Hänsel (ur.), *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*, Südosteuropa-Schriften 17, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 11, 81–159.
- TERŽAN, B. 2025, *Vače II. Halštatske najdbe v Naravoslovnem muzeju na Dunaju / Hallstattzeitliche Funde im Naturhistorischen Museum Wien / Hallstatt Period Finds in the Natural History Museum in Vienna*. – Katalogi in monografije 47.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ-OREL 1984, *Most na Soči (S. Lucia) II. Szombathyjeva izkopavanja / Die Ausgrabungen von J. Szombathy*. – Katalogi in monografije 23/2.
- TRNKKA, G. 1991, *Studien zu mittelneolithischen Kreisgrabenanlagen*. – Wien.
- WITTKE, A.-M., E. OLSHAUSEN, R. SZYDLAK 2012, *Historischer Atlas der antiken Welt*. Der Neue Pauly. Sonderausgabe. – Stuttgart.

Biba TERŽAN